

משה חיים פלח

1 בגדר שיעורא ד"ששים" בראשית הגז ובתרומה

2 בשיטת הרמב"ם בדין ראשית הגז ממונא או איסורא

בגדר שיעורא ד"ששים" בראשית הגז ובתרומה

במאתים כו' עכ"ל, וכבר עמדו דמזוחר דדברי הרמב"ם דיסוד שיעורא דששים היינו משום דזכה אבד הדבר צעולם מיעוטו, דומיא דשיעור מאה דתרומה ושיעור מאתים דערלה וכלאי הכרם.

ובר"פ הכונס (נה ז) כי"ד משלמת מה שהזיקה שמין בית סאה צאותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה וצגמ' (נה ז) היכי שיימינן א"ר יוסי בר חנינא סאה צעשים סאין ר' ינאי אמר תרקב צעשים תרקבים חזקיה אמר קלח צעשים קלחים כו', ויעוין דדברי הרמב"ם בפירוש המשנה שם וז"ל לפיכך שיעורנו צעשים כמו שרוב השיעורין אללנו צעשים כמו שנבאר במסכת חולין עכ"ל, ומזוחר דדברי הרמב"ם דיסוד שיעורא דששים היינו כדין שיעור ששים דציעול צרוב, ואזיל לטעמיה דיסוד שיעורא דששים היינו דאבד הדבר צעולם מיעוטו, וחזינן מהבא דאין זה דוקא בתערובת, אלא לעולם יחס של פחות מאחד צעשים חשיב כמי שאינו, ולהכי אין לשער לענין השומא ציותר מששים [וע' צרכות (מ א, נ ז) פסחים (נד ה) נדרים (לט ז) צ"מ (ל ז)] [ויעוין ד' המכר"ל בצאר בגולה באר ה' מאמר פישקללא ובכ"ד].

רב ושמואל דאמרי תרוייהו ראשית הגז צעשים תרומה צעשים פאה צעשים, ויש לעיין בגדר כך שיעורא דנתנו חכמים דצעינן א' מששים, ויעוין צחי' רבינו משה קזים (עמ' 282) שכתב דאף לרבי ינאי דשיעור נתינה דראשית הגז חמש סלעים היינו דוקא צגיזה מועטת, אך צגיזה מרובה מודה דלא יפחות מא' מששים יעו"ש ול"צ גדר בדברים.

והנה צפרק גיד הכשה (הז א) אמר רבא אמור רבנן צטעמא ואמור רבנן צקפילא ואמור רבנן צעשים כו' ובגדר שיעורא דששים, ולפו"ר היינו דשיעורו חכמים דסתמא ליכא נתינת טעם ציותר מס', אולם יעוין צרמב"ם (פמ"ו ממאכלות אסורות ה"א – ה"ו) וז"ל דבר אסור שנתערב צדבר מותר מין צשאינו מינו צנותן טעם, ומין צמינו שאי אפשר לעמוד על טעמו יצטל צרוב כו' מדברי סופרים הכל אסור עד שיאבד דבר האסור מעולם מיעוטו ולא יהיה דבר השוה שעינו עומדת כמו שיתבאר, ובכמה יתערב דבר האסור ויאבד צעולם מיעוטו, כשיעור שנתנו צו חכמים יש דבר שיעורו צעשים ויש שיעורו צמאה ויש שיעורו

הוא מקדשו מיכן אמרו תרומה עולה באחד ומאה, וע' רמז"ן (עצודה זרה עג א) דלרצי יהודה דמין צמינו אינו בטל ע"כ דהך שיעורא הוי דאורייתא (וע"ע ברמז"ן לעיל קח ז) ולכאור' יש לומר דאין זו ילפותא בעלמא, אלא יסוד הדין דתרומת מעשר הויא אחד ממאה היינו משום דצפחות מזה חשיב כמי שאינו לעולם מיעוטו, וכדחזינן לענין שיעור נתינה דתרומה ופאה וראה"ג השוו שיעור הנתינה לשיעור ציעול [מיהו צפשוטו התם גדר השיעור היינו מעשר מן המעשר].

ולכאורה נראה דזכו נמי גדר הך שיעורא דראשית הגז פאה ותרומה דציעון א' מששים, ומשום דפחות מאחד מששים חשיב כמי שאינו, ומאה"ט אף לרצי ינאי דס"ל דנאמר שיעורא דה' סלעים, מ"מ מודה דע"כ ציעון נמי דלא יפחות מאחד מששים, ומשום דצכה"ג חשיב כמי שאינו.

והנה דינא דתרומה עולה באחד ומאה ילפי' (בספרי פ' קרח קכא ובירושלמי פ"ד דתרומות ה"ו) מכל חלצו את מקדשו ממנו שאם נפל לחוכו הרי

בשיטת הרמב"ם בדין ראשית הגז ממונא או איסורא

והוכיחו דשמואל פליג וסבר דלא ציעון מחומשות, ועמדו האחרו' אמאי פסק הרמב"ם כרב.

ויעוין במהר"י קורקוס שם שכתב וז"ל וראיתי מי שנתן טעם לדברי רבינו משום דהלכתא כרב באסורי ולא דק דהא ממונא הוא ולא איסורא כאשר נתבאר גבי גר שנתגייר וצשאר מקומות ופשוט הוא דכיון דלא עבלי ואינו אסור לזרים מאי איסורא איכא אין כאן אלא חיוב ממון או פטור ממון עכ"ל, אולם נראה להוכיח דעת הרמב"ם דראשית הגז חשיב איסורא ולא ממונא.

דהנה האחרו' עמדו צסתירת דברי הרמב"ם בדין ספק ספיקא צממון, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ג מזקי ממון ה"ו) צעטה צארץ צרשות הניזק והתיזה לרורות מחמת הצעיטה והזיקו שם חייב לשלם רביע נזק שזה שינוי הוא צבהזת ה"רורות, ואם תפש הניזק חלי נזק אין מוליאין מידו, ואפילו היתה מהלכת צמקום שאי אפשר לה

וכמה כל שהן אמר רב מנה ופרס וצלצד שיהו מחומשות ושמואל אמר ששים ונותן סלע אחת לכהן רבה צר צר חנה אמר ר' יוחנן שם לכהן חמשה ואחד לו עולה אמר ר' אלעזר כל שהן שנינו כו' דרב אדרב קשיא דהא אמר רב מנה ופרס דרב אדרב נמי לא קשיא מאי מנה דקאמר צן ארבעים סלעים דהוה ליה צששים כו' ופסק הרמב"ם (פ"י מציבורים ה"ג) דציעון מחומשות וז"ל כמה לאן יהיה לו ויהיו חייבות צראשית הגז, אין פחות מחמש, והוא שיהיה צגיזה שלהן אין פחות ממשקל ששים סלע, ותהיה גיזת כל אחת מחמשתן אין פחות ממשקל י"צ סלע, היתה אחת מהם גוזזת פחות מ"צ סלע אף על פי שחמשתן גוזזות ששים סלע או יתר הרי אלו פטורין מראשית הגז עכ"ל, והכס"מ כתב דליכא מאן דפליג על רב דצעי מחומשות וכ"כ המהר"י קורקוס, אך האחרו' [יעוין צלב אריה וצצהגר"א (כ"י שג סק"צ) ועוד וכן נקט הכס"מ גופיה צצ"ן פליגי

ללא חיפשינו צפרק הספינה (פג ע"א וע"ב) אי
 בהנך גוויי קנה קרקע, וצפשונו הכא נמי איכא
 ספק ספיקא, דשמא קנה שני חילנות נמי יש לו
 קרקע, ואת"ל דקנה שני חילנות אין לו קרקע
 דילמא כה"ג השיב כשלושה חילנות, וכ' האח'
 דלכאורה מוכח מהכא דס"ל להרמז"ס דמהני
 ספק ספיקא להוליא ממון.

אולם מאידך מלינו לכאורה להדיא דדברי
 הרמז"ס דספק ספיקא מהני להוליא
 ממון, דהנה כתב הרמז"ס (פ"א מזכורים הכ"ט –
 ג) שתי נשים של שני אנשים אחת צברה ואחת לא
 צברה כו' ילדו שני זכרים ונקצה זה שלא ציכרה
 אשתו ונתן חמש סלעים, שלא נפטר אלא בשני
 ספיקות אם אשתו ילדה זכר בלצד חייב ואם היא
 ילדה הזכר והנקצה חייב אח"כ ילדה נקצה תחלה
 והואיל והדבר רחוק יתן פדיונו עכ"ל, והרי ספק
 פדיון הבן לקולא כדין ספק ממון ואמרינן בזה
 המוליא מחזירו עליו הראיה, ואעפ"כ היכא
 דאיכא ספק ספיקא חייב, הרי להדיא לכאורה
 דמהני ספק ספיקא להוליא ממון, ויעוין באחרו'
 מה שכתבו בזה [ויעוין עוד ברמז"ס (שם הכ"ה)
 ואכמ"ל].

וכתבו באחרו' דיש לומר דשאני פדיון הבן דאית
 ביה נמי מליה, ואף דהויא מליה דממונא
 ואזלינן בה לקולא כדין ספק ממון, מ"מ היכא
 דאיכא ספק ספיקא אזלינן לחומרא, ויעוין בש"ך
 (יו"ד סי' קצ"ט ס"ק סח) דדן גבי חיוב חזרת ריבית
 היאך הדין בספק אי נידון כספק ממון ולקולא או
 כספק איסור ולחומרא, ולידד שם דדינו כספק
 ממון ולקולא ומ"מ היכא דאיכא רוב אזלינן
 לחומרא כדין ספק איסור, ובסו"ד שם לזין נמי

שלא תתיז ובעטה והתיזו משלם רביע נזק, ואם
 תפש הניזק חלי נזק אין מוליאין מידו עכ"ל, והנה
 צכה"ג הוי ספק ספיקא, דשמא אין שינוי
 לזרורות וחייב חלי נזק בכל שינוי ואת"ל יש שינוי
 לזרורות לרביע נזק שמא צכה"ג דאי אפשר לה
 אלא"כ מצטעת לא השיב שינוי כלל, ואעפ"כ אינו
 משלם אלא רביע נזק, אלא"כ דלא מהני ס"ס
 להוליא ממון [ויעוין באחרו' מה דדנו לדחות].

עוד כתב הרמז"ס (פ"ט מזקי ממון ה"ז – ח) וז"ל
 היו שנים רודפין אחר אחר והרי עדים שאחד
 מהן הזיק ואין העדים יודעים איזה הוא משניהן,
 זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק שניהן
 פעורין, ואם היו שניהן של איש אחד חייב לשלם
 מגוף הפחות שבשניהן, ואם היו מועדין משלם נזק
 שלם מנכסיו, צמה דברים אמורים בששני
 השוורים עומדין, אצל אם מת אחד מהן או אצל
 והיה אחד מהן תם אף על פי שהן של איש אחד
 פעור, שהרי אומר לו הצא רחיה שזה העומד הוא
 שהזיק ואשלם לך עכ"ל, ויעוין באור שמה דעמד
 דמדברי הרמז"ס הכא מוכח דלא מהני ספק
 ספיקא להוליא ממון, דהא הכא איכא ספק
 ספיקא דשמא מועד נגח ומשתלם אף מן העליה
 ואת"ל תם נגח שמא המועד הוא שנאצל והאי
 דקאי קמן היינו תם שנגח ומשתלם מגופו, אלא
 ע"כ דלא מהני ס"ס להוליא ממון [ויעוין בסמ"ע סי'
 ת' סק"ה].

עוד כתב הרמז"ס (פכ"ד ממכירה ה"ד) וז"ל מכר לו
 שנים בתוך שדהו ואחד על המלר, או שנים
 בתוך שלו ואחד בתוך של חצירו, או שהפסיק צור
 או אמת המים או רשות הרבים צנייבה, הרי זה
 אין לו קרקע, לפיכך לא קנה האילנות שצנייבה,
 ואם יבש האילן או נקלץ ילך לו עכ"ל, והן בעיני

לדין פדה"צ [ויעוין צשו"ת הר"י מסלולק (סי' ט) ועוד ויעוין עוד בקוב"ס (פ"ל ו)].

אולם גדר הדברים לריך ביאור, דכיון דצמלא דממונא דיינינן לקולא כדין ספק ממון, מה צכך דאיכא ספק ספיקא או רוב, כיון דל"מ ס"ס ורוב לאפוקי ממונא.

ונתבאר במקום אחר באורך, דהנה צמסכת עהרות (פ"ד מ"ז) תנן אלו ספיקות שטיהרו חכמים ספק מים שאובים למקוה ספק עומאה לפה על פני המים ספק משקין ליטמא עמא ולטמא עהור ספק ידים ליטמא ולטמא וליטהר עהור ספק רה"ר ספק דברי סופרים ספק החולין ספק שרלים ספק נגעים ספק נזירות ספק צבורות וספק קרבנות, הרי דנמנה ספק צבורות צכלל הכך ספיקות דטיהרו והקילו חכמים, ול"צ עוצא מה ענין זה למתני' דטהרות הכ"ל, והרי כן הדין צכל ספק ממון דאזלינן לקולא, והרי לא נמנה החס כל ספק ממון.

ונראה צביאור הדברים, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ז מאבות העומאות ה"א) וז"ל מפני מה עהרו חכמים ספק עומאה צר"ה, שהרי הליצור עושין פסח צעומאה צזמן שהעמאים מרובין אס עומאה ודאית נדחית מפניהן קל וחומר לספק עומאה שאיסור כל הספקות מדצריהן כמו שציאורו צבלכות ציאות אסורות עכ"ל, הרי מצואר צדצרי הרמב"ם דיסוד דינא דספק עומאה צרשות הרצים עהור היינו מדינא דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא, אלא דהכא לא החמירו חכמים אף מדרצנן [כיון דמלינו דהקילה תורה צפסח דליצור עושין את הפסח צעומאה].

ומעתה נראה צדעת הרמב"ם, דצאמת ספק צכור הוי ספק מלוה, ויהי ראוי לדון צזה ככל ספיקא דאורייתא דמדרצנן אזלינן לחומרא, אלא דכיון דספק צכור הוי מלוה דממונא, צזה לא החמירו חכמים לדון דספיקא דאורייתא לחומרא מדרצנן, ואוקמוה דאורייתא דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא, וזהו דנשנה הכך דינא צמתני' צהדי ספק עומאה צרה"ר, דצתרוויכו הוי ספק איסורא דאזלינן לקולא אף מדרצנן.

ומעתה מצוארים היעצ דצרי הרמב"ם דצמקום ספק ספיקא איכא חיוב צספק צכור, דצרי צאמת הוי ספק מלוה, אלא דצספק אחד אוקמוה דאורייתא דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא, אך צספק ספיקא אזלינן לחומרא מדאורייתא [וכדנתצאר לעיל דאף הרמב"ם מודה דס"ס הוי הכרעה מדאורייתא] אך צכל ספק ממון דעלמא מודה הרמב"ם דלא מהני ספק ספיקא להוליח ממון, כשם דלא מהני רוב לאפוקי ממונא, וכמצואר מדצרי הרמב"ם צכ"ד.

ולפ"ז מצואר דצרי הרמב"ם דספק מתנות כהונה חשיב ספק מלוה, והא דצספק אזלינן לקולא היינו משום דמדאורייתא צכל הספיקות אזלינן לקולא, וצמלוה דממונא אף מדרצנן לא החמירו למיזל לחומרא, ומה"ע ספק ספיקא צספק מתנות כהונה אזלינן לחומרא, ולפ"ז נראה דדין מתנות כהונה שפיר חשיב איסורא ולא ממונא, ומהאי עעמא פסק הרמב"ם הכא כרצ דצעינן מחומשות.